

Viduslaiku Latvijas naudas
attīstības galvenie posmi.

Alberts Zalts.

Matr.1637.

Rīgā, 1928.

S a t u r s.

	Lapp.
1. I e v a d s	1
2. Naudas apgrozības vēstures avoti vispār.....	4
3. Viduslaiku Latvijas naudas apgrozības galvenie avoti	7
4. Romas naudas iekārtas iespaids uz viduslaiku Eiropas monētu sistemām	17
5. Par Latvijā atrastām arābu naudām	22
6. Jautājums par sevišķām latviešu naudām	24
7. Monētu apgrozība pēc 11.gadusimteņa	32
8. Uz vidus- un jauno laiku robežām	48
Izlietotā literatūra	52

1. I e v a d s.

Parastais vēstures iedalījums par viduslaikiem skaita laikmetu no Romas rietumimperijas krišanas 476 g. pēc Kristus līdz 1492.g. - Amerikas atklāšanai. Tagadējās Latvijas agrākās teritorijas (šīnī darbā to sauksim par viduslaiku Latviju) vēsturē viduslaiki vispirms aptver daļu no vidējā dzelzslaikmeta, ko pēc prof. Fr.Baloža mēdz skaitīt no 400.g. līdz 800.gadam pēc Kristus¹⁾ un vēlā dzelzslaikmeta periodu (no 800.-1200.g. pēc Kr.), kā arī vācu varas laiku Baltijā apm.līdz ordeņa sabrukumam (16.g.s.). Naudas apgrozības posmi visos sīkumos nesakrīt ar vispārējās vēstures iedalījumu, bet tomēr tiem ir daudz kopēja, kas raksturo visu viduslaiku saimniecību. Pie šādām raksturīgākām viduslaiku dzīves iezīmēm vispirms pieskaitams Romas kulturas iespaids, kas no tagadējās Francijas, caur Hollandi, Angliju, Vāciju, izplatījās arī pa ziemeļu zemēm. Tālākā iztīrījumā noskaidrosies, kādā mērā Romas mēru un svaru sistēma kļuvusi arī par 13.g.s. Latvijas apgrozības monētu sistēmas pamatu.

Saskatīt klasiskās kulturas pēdas viduslaiku Eiropā nozīmē veikt vienu uzdevumu. Bet bez tā vēl paliek otrs - pētīt Ziemeļeiropas senās kulturas dzīves īpatnības. Parastais uzskats ir, ka viduslaiku sākumā un arī priekš tā Ziemeļeiropā valdījusi vislielākā nabadzība, ko mīkstinājusi Romas kulturas izplatīšanās. Tomēr ar laiku radās zinātnieki, kuri teica, ka tāpēc vien, ka Ziemeļeiropas senatne nav izpētīta, nevar runāt par tās

---

1) "Latvijas arheoloģija", prof. Fr.Baloža redakcijā, Rīgā, 1926.g., Valtera un Rapas izd. 35 lp.

pilnīgu nabadzību. Tā Dr.Hermans Franks, kuŗa vārdu tālāk nāksies minēt sakarā ar arābu naudas apgrozību Latvijā, kādā savā darbā¹⁾ atzīmē vispār atzīto uzskatu par Romas kulturas iespaidu, no kuŗa rodoties pavisam bēdīgs iespaids par Ziemeļeiropas kulturas stāvokli. Dr.H.Franks tam protestē un saka, ka tāpēc ļoti lielu vērību vēlāk uz sevis griezuši pētījumi, kuŗi pamatojas uz dažādiem izrakumiem un kuŗi pierādot, ka Ziemeļeiropā, kaut arī nav pastāvējusi pārāk spoŗa kultura, tāda tomēr ir bijusi²⁾.

Pēc lielā pasaules kara pētījumi Ziemeļeiropas senās kulturas laukā kļuvuši vēl dzīvāki. Nacionālo valstu nodibināšanās šinī Eiropas daļē ir modinājusi dabīgo romantismu, kas ar neparastu enerģiju spieŗ ķerties pie senatnes atklāšanas un noskaidrošanas darba.

Arī Latvijā šajā ziņā notikuŗas ievērojamas pārmaiņas. Krietni uz priekŗu pavirzījuŗies arĥaioloģijas pētījumi. 1922.g. Latvijā universitatē nodibināja arĥaioloģijas katedri, bet 1923.g. izglītības ministrija nodibināja pieminekļu valdi. Pēdējā uzdevumā beidzamos gados ir izdarīta vesela rinda izrakumu: 1923.g. - Vecgulbenē (prof.Eberts), 1924.g. - Rucavā un Bauskā (priv.doc.Vāle), Ainavā (valsts konservators F.Ozoliņŗ), 1925.g. - Nēķenē, Jaunburtniekos (F.Ozoliņŗ), Slatē un Boķos (mag. H.Moora) un vairākās vietās Latgalē un Vidzemē (prof. F.Balodis).

1) "Die baltisch-arabischen Fundmünzen" no grāmatas "Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands etc.", Riga, 1908. S.401.

2) "Es machte daher nicht geringes Aufsehen, als sich allmählich eine prähistorische Wissenschaft erhob, die allerdings sehr eigenartig ist, insofern ihre ethnographischen Feststellungen mit, scheint es, kaum aufzuhellendem Dunkel kämpfen, mindestens mit sehr komplizierten und sehr widersprechenden Beweisführungen arbeiten. Eins aber steht schon fest: eine ausgebreitete, wenn auch nicht glänzende Kultur hat sich in einer Kette zahlreicher Fundstätten markiert, über das ganze nördliche Europa verbreitet," "Die baltisch-arabischen etc." S. 401.

Arheoloģiskie pētījumi devuši dažās nozarēs ievērojamus rezultātus. No pagājušā gada simteņa arheoloģiskiem izrakumiem ievērojamākie bija gr.Zīvera 1874.g.izdarītie izrakumi Rīppukalnā, pie Salacas iztekas no Burtnieku ezera. Te arheologi konstatēja akmeņa laikmeta atliekas. Pēckā arheoloģiskie izrakumi tagad pievienojuši klāt šiem agrākiem jaunus datus. Prof. F.Balodis sakarā ar saviem izrakumiem Latgalē raksta¹⁾: " Un līdz ar VIII.-IX.g.s.Latvijas audēju un varkaļu gaume un tehnikā ir dabujusi savu īpatnēji latvisko raksturu; sākas latviešu materialās kulturas ziedonis, kurš īsi priekš vācu atnākšanas sasniedz savu visgaišāko attīstības posmu. Ir iespējams teikt, ka X.-XII.g.s.latviešu kulturas spēju un spēku uzplūdums ir apbrīnojams: tas, ko sniedz darbnīcas, - ir tehnikas ziņā nevainojams un rāda gaumi, kura nevarēja rasties mežonā vai pusmežonā vidū, bet gan darbiniekos, kuri piederēja pie kulturas tautas ar tieksmēm pēc gaismas, daiļuma un pilnības" Šās "latviešu materialās kulturas ziedonis" pēc prof.F.Baloža domām attiecas uz vēlo dzelzslaikmetu Latvijā.

Kaut arī arheoloģijas izrakumi neatkarīgās Latvijās kā jau dod viena otra ievērojama fakta noskaidrojumu, būtu tomēr ļoti pārdroši pēc tiem zīmēt senās latviešu kulturas vispārējo ainu. Šim nolūkam būs vēl nepieciešami gadu desmiti, iekams sakrāsies vairāk materialu. Pētījumi senās Latvijas kulturas laukā pierāda to, ka mūsu senkulturas analīze nevar aprobežoties vienīgi ar antiskās civilizācijas iespaidu pētīšanu, bet ka tai jāierauj līdztekus jauni ceļi vietējās senās ziemeļ-

1) "Latvijas Saule" Nr.34, 1925 - "Latviešu kulturas ziedu laiks Latgalē".

zemju kulturas atklāšanā.

2. Naudas apgrozības vēstures avoti vispār.

Preču maiņas apstākļi, jautājums par vērtības mērauklu pie labumu apmaiņas senos laikos, no pirmā acu uzmetiena, šķiet, pārāk šaurs jautājums. Īpaši tāds tas liekās 16.g.s., kad radās pirmie numizmatiki. No sākuma veco monētu krāšana tiešām varbūt izskaidrojama ar vienkāršu tieksmi pret senatnes pieminekļiem vispār, bet tiklīdz monētu krāšanas darbs sāka iet plašumā, noskaidrojās numizmatikas tautsaimnieciskā nozīme. Monētu pētīšana devusi ievērojamus atklājumus. Tā V.K.Trutovskis ("Нумизматика", Вып. I., Москва, 1909.) atstāsta notikumu ar senās Grieķijas kolonijas Olvijas atklāšanu. Pēc Herodota un citiem nostāstiem bijis zināms, ka Dienvidkrievijā pastāvējusi sengrieķu kolonija Olvijs, kas nodibināta 645.g.pr.Kr. Ilgu laiku meklējuši Olvijas atrašanās vietu pie Dņepras grīvas, kamēr beidzot pēc monētu norādījumiem konstatējuši tās īsto atrašanās vietu.

Numizmatika ir mācība par monētām. Tautsaimnieciskās senkulturas pētījumu nolūki prasa, lai mēs neaprobežotos tikai ar monētu apgrozības analīzi, bet jautājumu paplašinātu arī ar citiem maiņas līdzekļiem. Veco kulturas tautu vēstures pētīšanā monētu mācība resp.numizmatika dod ļoti daudz tautsaimnieciskās dabas slēdzieniem. Arī viduslaiku Latvijas monētu mācība ir ļoti plaša un ļauj ieskatīties toreizējā maiņas līdzekļu izvēlē, to tehnikas un tml.apstākļos. Jautājuma paplašināšana ar citiem maiņas līdzekļiem tomēr nepieciešama aiz sekošiem aprēķiniem. Ziemeļeiropas, to starpā seno un viduslaiku Latvijas līdzšinējie trūcīgie pētījumi rāda, ka tai

laikā, kad antikā pasaulē jau labi sen maiņas līdzekļa lomu iepēma kaltās monetas, Ziemeļeiropā pie tagad konstatētā samērā augstā kulturas līmeņa lielu lomu vēl spēlēja citādi maiņas līdzekļi.

Kas zīmējas uz naudas vēstures pētījumu avotiem vispār, tad te zinātnieki izlietojuši jebkuru veidu, kas varētu nest jaunu skaidrību. Arheoloģijas izrakumi lielā mērā var tikt uzskatīti par šo avotu pamatu, kaut gan arī te jāstopas ar lieliem iebildumiem. Naudas gabalu izrakumi zināmā vietā vēl nedod drošu liecību par to, ka šī nauda tiešām bijusi apgrozībā minētā apgabalā etc. Viduslaiku Latvijas naudas apgrozības pētījumos ļoti daudz šādas dabas iebildumu paceļas sakarā ar arābu naudu atrašanos. Neraugoties uz to, arheoloģijas izrakumu nozīme nav mazināma.

Viens no drošākiem naudas apgrozības pētījumu avotiem ir salīdzinošā etnogrāfija, antropoloģija etc. Pirmatnējo tautu dzīves novērojumi palīdz atklāt vispār cilvēces kultūras dzīves apstākļus senatnē un te uz analogijas pamata taisītie slēdzieni var tikt uzskatīti par ļoti pārliecinošiem un drošiem. Pievedīsim vienu piemēru - gliemežvāku naudu, kura, kā to tagadējie pētījumi rāda, bija plaši izplatīta piekrastu un salu tautās. V.V.Svjatlovskis, piem., raksta: "Ļoti sen un plaši bija izplatīti nelieli balti gliemežvāki, 2-3 cm garumā, slavenā gliemežvāku nauda *c y p r a e a m o n e t a* un tai radniecīgā *c y p r a e a a n n u l u s*, kura pazīstama ar kauri nosaukumu, angļiski cowrie-shell, vāc.Kauriemuschel. Galvenām kārtām kauri iegūst Indijas okeanā, no kurienes kauri caur Indiju, Ceilonu, Siamu un Afriku plaši izplatījās pa visu ziemeļu puslodi. Kauri atrasti Ninives drupās, krievu kurganos,

Vācijas, Zviedrijas, Šveices un Anglijas kapeņēs."¹) Par kauri kā naudu ziņo arī citi autori no novērojumiem pie pirmatnējām tautām jaunākos laikos. Dr. Arturs Haberlandt zin stāstīt par kauri vāciņu naudu pie Sudanas un Gvinejas piekrastes tautām.²) Dr. Valters Kricklberg raksta par 7 pēdas gaļām pārļu virknēm (Nakieik) kā naudu pie Kanadas mednieku tautām (Kutschinstämme).³)

Šie zinātnieku novērojumi pie mūsu dienu pirmatnējām tautām pavedina taisīt analogiskus slēdzienus arī attiecībā uz Baltijas jūras piekrastes pirmatnējiem apdzīvotājiem. 1874.g. Rīņukalnā taisītie izrakumi deva vairākas pēdas gliemežvāku kārtu. Daļa no tur atrastiem vākiem atrodama Doma muzejā. E.Šturms, rakstīdams par akmens un bronzas laikmetiem, apraksta arī šo Rīņukalna atradumu sekoši: "Sverīgāko lomu starp atradumiem tomēr spēlēja upju gliemezis (U n i o t u m i d u s); var teikt - Rīņukalns radies no gliemežu vākiem. Nav ne mazāko šaubu, ka pirmatnējie Rīņukalna apdzīvotāji lietojuši gliemežus barībai."⁴) Nav datu, lai apstrīdētu arheologa E.Šturmas domas, bet augšā pievestie piemēri par gliemežvāku pielietošanu naudas vietā ierosina pētījumus par to, vai arī senā Latvijā gliemežvāku nauda nav bijusi apgrozībā. Apgrozībā taču bija ne tikai kauri, bet arī citas gliemežu sugas (čangos, cimbis, bonges). Šie jautājumi neietilpst priekšā stāvošā darba uzdevumos, jo gliemežvāku naudas pielietošana, ja tāda būtu konsta-

-
- 1) В.В. Святловский, Происхождение денег и денежных знаков, Москва 1923. 19 лр.
  - 2) Dr.Artur Haberlandt, Die Völker des westlichen Sudan und der Guineaküste, krājumā "Illustrierte Völkerkunde in zwei Bänden", I.Stuttgart, 1922. S.485.
  - 3) "Illustrierte Völkerkunde", I. 1922, S.96.
  - 4) "Latvijas Arheologija", prof.F.Baloža redakcijā, Valtera & Rapas izd., 1926.g., 17 lр.

tējama tagadējās Latvijas teritorijā, katrā ziņā meklējama pirms viduslaikiem. Bet samērā plaši pie šā jautājuma nācās apstāties tāpēc, lai pierādītu, ka salīdzinošai etnografijai piešķirama ļoti ievērojama vieta starp naudas apgrozības vēstures avotiem vispār.

Izcilus vietu starp naudas apgrozības vēstures avotiem iepem vēsturiski dokumenti un literatūra. To klātbūtne bieži jau ievērojamus pētījumus par naudas apgrozību neapstrīdamā plāksnē. Tikai, diemžēl, vēsturisko dokumentu trūkums brīžam ir ļoti stipri sajūtams. Tādi pieminekļi, kā zviedru rūnu akmeņi, tad Kufas raksts, kura atšifrēšana prasīja daudz laika, ir devuši ļoti daudz ne tikai vispārējai kultūras, bet arī naudas vēsturei.

3. Viduslaiku Latvijas naudas apgrozības

galvenie avoti.

Latvijas naudas apgrozības vēstures avoti sastādas no parastiem avotu tipiem: arheoloģiskie izrakumi, salīdzinošā etnografija un tml.zinātnes, vēsturiskie dokumenti un literatūra.

Pie jau iepriekš sacītā par Latvijas arheoloģisko pētījumu attīstību pēdējos gados piebilstams tik daudz, ka lielu robu mūsu dzimtenes senātnes atklāšanā vēl spēlē tas apstākļi, ka lielais vairums priekš kara Latvijā izrakto senlietu glabājas ārzemju muzejos. Plaši Baltijas izrakumu krājumi atrodami Londonas "British Museum'ā", kur tās izstādītas dzelzslaikmeta nodaļā (Iron Age Gallery) 64., 65. un 66.skapjos un sakopotas uz 17 plāksnēm. Minētās senlietas, kopā ar krievu izrakumiem aprakstītas British Museum'a izdevumā "Guide to Anglo-Saxon Antiquities" (pēc "Latvijas Saule" 1924.g., Nr.19/20).

Berlines valsts muzejā ir izrakumi no Kurzemes, no kuriem naudas apgrozības pētniekus var interesēt saktas, stikla krelles, spirales etc. Latvijas 10. un 11.g.s.kulturai raksturīgi priekšmeti priekš kara bijuši sakopoti Pleskavas muzejā.

Pēc kara arī šajā ziņā stāvoklis uzlabojies. Kas zīmējas uz senām monetām, kādas atrod izrakumos, tad Pieminekļu valde tagad tās koncentrē Rīgā, vēsturiskā muzejā.

Starp literatūras avotiem viduslaiku Latvijas naudas apgrozības pētījumam noder daudzu pag.g.s. vācu zinātnieku apcerējumi dažādos rakstu krājumos, magazinās un citos izdevumos. Ievērojamākos no šiem avotiem, kas izlietoti šajā apcerējumā, atradīs sakopotus īpašā izlietotās literatūras sarakstā.

Starp daudziem citiem literatūras avotiem kultūrvēsturiskos darbos aizvien noderējusi tautas dzeja. Pēdējā laikā arī Latvijā dainām piegriež izcilus vērību un meklē tajās atslēgas daudzu pagātnes jautājumu noskaidrošanai. No saimnieciskā viedokļa dainas līdz šim maz izpētītas. Par naudām Latvju dainās līdz šim visplašāk rakstījis vienīgi prof. P. Šmits "Etnografisko rakstu krājumā", II., 12 un prof. F.Baloža redakcijā iznākušā "Latvijas arhaiologijā" 147 - 175.l.p. Jautājumā, cik lielā mērā Latvju dainas var noderēt par avotu Latvijas naudas apgrozības seno laiku vēsturei un tml.jautājumiem, prof. P.Šmits raksta: "Ja nu visas kultūras tautas izmanto arī savas tautas tradīcijas seno dzīves apstākļu pētīšanai, kādēļ tad gan taisni latviešu tautas dziesmas pavisam nederētu šim nolūkam? Visi tie ir svarīgi materiāli kultūras vēstures pētīšanai.¹⁾

-----
1) "Latvijas arhaiologija", prof. F. Baloža redakcijā, Rīgā, 1926.g. 147. un 148.lp.

Ar tādu pārlicību pievienots arī šai nodaļai par senās Latvijas naudas apgrozības vēstures avotiem statistiski apstrādāti materiāli par naudu nosaukumiem Latvju dainās. Pilnīgam pētījumam aizvien būs nepieciešams dainu oriģināls, bet turpmākiem darbiem lielu atvieglojumu dos arī šie pievienotie dainu skaitliskais apstrādājums. Piemērojot dainu materiālu sakopšanai statistisko metodi, tas darīts aiz diviem iemesliem. Pirmkārt, statistiskā metode pēc kara kļuvusi ļoti populāra visdažādāko tautsaimniecības jautājumu apstrādēšanā un īsā laikā tā ir spēējusi dot jau ievērojamus rezultātus. Otrkārt, statistiskās metodes pielietošanu dara iespējamu dainu lielais daudzums un varianti. Registri, kādi pievienoti dainu krājumiem, pēc variantu skaitļiem ļauj atrast dainu izcelšanās apgabalus un tādā kārtā atver ceļu tālākiem šo materiālu grupējumiem, skatoties pēc nolūka, kādu grib pie naudas jautājumu apstrādēšanas sasniegt.

Sekošais saraksts rāda, kādi monētu nosaukumi sastopami Latvju dainās, kādās dziesmās tie nāk priekšā un no kādiem apvidiem iesūtītas dziesmas ar monētu nosaukumiem:

I. Dālders, dalders, dalderits, pusdalderits.

Dziesmas Nr.	V i e t u n u m u r i				
596	91	190			
988	142				
1120	224	196			
1300	167				
1323	229				
1486	264	290			
1495	208	161	181		
1597	180	200	353		
1601	226	212	161	181	
1748	344				
1749	15				
1751	48				
1761	75				
1773	18				
1787	289				

Dziesmas Nr.	V i e t u n u m u r i									
20788	113 ¹									
20876	207									
20896	64									
20965	427									
21141	17	141								
21642	9	324	41							
22242	68	75	227	69						
22833	133	134								
24121	297									
24143	97									
24321	141									
24334	181									
25619	16	28								
25653	93									
25659	119 ¹									
25660	353									
25662	196									
25665	104									
25668	161									
25674	311									
25736	207									
25923	125	113								
26205	207	210 ¹	232	229	168					
26224	185									
26284 ¹	341	217								
26940	120 ¹	28	69	133	225	161	229	30	36	18
	43	75	92	325	379	407	114			
26959	107									
27043	111									
27045	75	127	59							
27077	111	28	28 ¹							
27142	69	74								
27165	257									
28742	188 ^o	152	224	335	226	231	197			
29591	226	41								
29657	401	56	61	28	36	325	149	54	6	21
	229	146	22	35	22	379	181	190	206	212
29693	156	88								
29694	200	216	217							
29695	216									
29706	379	36	41	91	133					
29754	241									
29771	264	298								
29951	136									
29978	24	28	43	59						
30005	61									
30486	207	67								
30703	15	161	93	91	92	106	230	391		
30963	59	375	108	47	48	52	86	137	358	
30973	180	28	119	173	172					
31199	161									
31258	216	190	161							
31321	407									
31322	111	85								
31323	134	316	379							
31324	88	114	126	127	136	69	71	95	106	107
	120 ¹	127	121	133	137	407	134	55	379	

Dziesmas Nr.	V i e t u n u m u r i			
25707	44	18		
25740	207			
28277	108			
Piel. 1597	188 ^o	200		

IX. Kapeika, kapeicina.

988	137	88	28	124	71
1784	75				
1790	75	344			
5711	55				
12737	17				
22773	409	422	423		
25684	18				
29795	149				
33109	29				
33176	125	69	272		

X. Poluška.

1789   69

XI. Pierendelis.

30459   281   156

XII. Kvarsts.

19986   325

XIII. Guldis.

1827   224
19942   143

XIV. Dikina, dikitis.

1602	181	167	153	164
1787	289			
1795	185			
Piel. 1785 ¹	181			

XV. Petaks.

13683   412
27043   324
31139   408

XVI. Zesers.

1486	302		
1597	353		
Piel. 1787	149		
28409	185	298	
33356	270		

Dziesmas
Nr.   V i e t u   n u m u r i

XVII. E i d u k s.

	1495	200	158	169	195
	5226	172			
Piel.	1605	158	149	174	
	19995	151			
	29795	142			
	34312	145			

XVIII. D u k a t s.

	1323	229		
	1795	387	185	229
	11956	174		
	12737	282	322	
	14095	28		
	16991	363		
	25736	207		
	29607	298		
	33554	180		
	34303	181		

4. Romas naudas iekārtas iespaids uz viduslaiku

=====

Eiropas monētu sistemām.

=====

Iekams stājamies pie viduslaiku Latvijas kalto monētu vēstures galveno posmu aprakstīšanas, vislielāko skaidrību iegūsim, iepriekš sīki apstājoties pie dažiem metrologijas jautājumiem. Viduslaiku monētu iekārta no pirmā acu uzmetiena liekas pilnīgi chaotiska un brīžam pat neizprotama. Eiropas politiskā sadrumstalotība noveda pie tā, ka ikvienam valdniekam un valdniecīgam bija tiesības kalt savu naudu. Tā kā naudas kalšanas tiesības bija liels ienākuma avots, tad ar laiku sākās monētu pasliktināšanās, to tīrmetāla saturs samazinājās etc. Tomēr visā šajā chaosā zinamu skaidrību ienes tā iespaids noskaidrošana, kādu Romas mēru un svaru sistema atstāja uz visu Eiropu un kāds iespaids ievērojami izpaucās arī Baltijas monetās, sākot ar 13.g.s.

Romiešu mēru un svaru sistēmas ieviešanas pie Eiropas tautām viduslaikos, saprotams, ar dažādiem modificējumiem, plaši apstrādājis Dr.A.Luschin von Ebengreuth savā "Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte des Mittelalters und der neueren Zeit" (München und Berlin, 1926, S.159 etc.), pēc kura arī pievesti attiecīgie dati.

Romiešu svara iedalījums, pēc kura arī izkala naudu, bijis sekošs:

Libra	<u>1</u>								= 327,45 g
uncia	12	<u>1</u>							= 27,288 g
sicilicus.....	48	4	<u>1</u>						= 6,822 g
sestula,solidus	72	6	1½	<u>1</u>					= 4,548 g
drachma	96	8	3	1 1/6	<u>1</u>				= 3,411 g
scripulum	288	24	6	4	3	<u>1</u>			= 1,137 g
obolus.....	576	48	12	8	6	2	<u>1</u>		= 0,568 g
siligna	1728	144	36	24	18	6	3	<u>1</u>	= 0,189 g

Romiešu svara vienību pielīdzinājums mūsu tagadējam svaram (grammos) tomēr ir strīdīgs. Franči pieņem pa lielākai tiesai romiešu mārciņu līdzīgu 326,4 g, bet pētnieks Nowille - 322,56 g.

Franku ķēniņi līdz pat Karļa Lielā valdīšanas pirmiem gadu desmitiem izkaluši naudu pēc romiešu svara mārciņas un tās iedalījumiem. Tomēr tas nav bijis vienīgais svars un blakus šai romiešu vsra mārciņai pastāvējušas arī citas sekošas svara vienības:

- 1) Trojas mārciņa (das Pfund von Troyes), 2) Poids de table jeb t.s. tirgoņu mārciņa, 3) 16 unču smagā mārciņa un
- 4) Parizes mārciņa.

1. Trojas mārciņa. Romiešu mārciņa dalījās uz 12 uncēm. Trojas mārciņa, turpretīm, līdzinājās $13\frac{1}{2}$ romiešu uncēm = $1\frac{1}{8}$ romiešu mārciņai = 367,13 g. Tā tad Trojas mārciņa bija par $1\frac{1}{2}$ uncēm palielināta romiešu svara mārciņa.

2. Poids de table jeb tirgoņu mārciņa. Šī svara vienība bija vēl vairāk palielināta romiešu mārciņa un tā līdzinājās 15 romiešu uncēm = $1\frac{1}{4}$ romiešu mārciņai (408 g jeb 407,9215 g). Šo svara vienību lietoja Dienvidfrancijā, bet tirdzniecības ceļā tā izplatījās vēlāk arī Silezijā, Polijā, Krievijā u.c.

3. 16 unču mārciņa. Tā ir $1\frac{1}{3}$ romiešu mārciņa = 435,20 g. Pēc Blanchets domām (Manuel de numismatique franç. I., 360) šī svara vienība bijusi tā, pēc kuņas Kārlis Lielais kalis savus smagākā svara fenigus. Arī Fossati un Capobianchi (itaļu zinātnieki) - kā to pastāsta Dr.A.Luschin von Ebengreuth - tura šo 16 uncas smago mārciņu par Kārļa Lielā naudas mārciņu, bet aprēķina vienīgi tās svaru uz 433,416 g resp. 428,317 g. Šī svara mārciņa uzturējusies vēl šobaltdien pie Ziemeļjūras (Lilles mārciņa = 431,317 g, Ģentes mārciņa = 433,253 g, Dinkirchenas = 435,32 g).

4. Parīzes mārciņa. Tā līdzinājās 18 romiešu uncēm = $1\frac{1}{2}$ romiešu mārciņai = 489,506 g. Daži zinātnieki saskata šajā svara vienībā daudzmeklēto Karolingu mārciņu.

Visas šās pārveidotās romiešu mārciņas ir svarā grozījušās laiku pa laikam, parasti gan aizvien pieaugdamas.

Tagad paskatīsimies, kā šīs svara vienības iespaidoja monētu izkalšanu un to sistēmas. Kārlis Lielais pavēlēja no romiešu mārciņas izkalt 240 fenigus.

Vēlāk izkalšana notika pēc smagākas svara vienības, bet izkalto monētu daudzums un attiecības palika tādi paši. 12 fenigi iztaisija vienu šilingu. Tā tad 240 fenigi svēra 1 romiešu

mārciņu un tādā kārtā romiešu mārciņa sastāvēja no 20 šilingiem ā 12 feniņi. Svare vienība vēlāk pārvērtās par aprēķina vienību un tādā kārtā tā ir uzturējusies vēl šobaltdien Anglijā.

Tikdaudz par mārciņas svara vienības iesakņošanas pie Eiropas tautām viduslaikos. Bet tas pats autors Dr. Luschin von Ebengreuth pastāsta tālāk, kādā veidā modificēta Romas mārciņa iespiedusies Ziemeļeiropas zemju monētu aprēķinos. Tur izcēlās marka. Norvegijā pēc kāda no 1164.g.rakstīta dokumenta redzams, ka markai bijis šāds sadalījums:

- 1 Marka - 8 ērām (Øre)
- 1 ēra - 3 ertogi
- 1 ertogs - 10 feniņi.

Tā tad marka sastāvēja no 240 feniņiem.

Kas ir marka? Tā ir $\frac{2}{3}$ no romiešu mārciņas un 8 ēras, kas sastāda marku, ir 8 romiešu mārciņas unces ($\frac{2}{3}$ no 12 uncēm, kādas bija romiešu mārciņā).

Šī samazināta romiešu mārciņa - marka, acīmredzot, bijusi ļoti parocīga, jo tā ātri izplatījies Spanijā, Italijā, Anglijā etc. Blakus svara markai Anglijā izcēlusies arī maksāšanas marka, kuŗa sastādīja $\frac{2}{3}$ no mārciņas (Pfund) un skaitījās līdzīga 160 feniņiem.

Markas ieviešanās Vācijā. Pēc Dr.Luschin von Ebengreuth datiem, marka Vācijā sāka pielietot vēlāk kā citās zemēs. Dokumentariski markas nosaukumu Vācijā var konstatēt pirmo reiz 1015.gadā. Bet pēc tam, kā jau minēts, marka kā dārgmetalu svara vienība ātri izplatījies pa visu Vakarēiropu.

Līdz ar markas, kā svara vienības, izplatīšanos, sākās tās pārveidošanās. Redās jauns markas iedalījums - 16 lotēs. Tā 1 lote bija domāta kā $\frac{1}{2}$ ēras = $\frac{1}{2}$ unces. Dalījumi lotēs iz-

platījās Vācijā, Skandināvijas valstīs, kamēr Francija, Anglija, Spanija, Itālija etc. palika pie fenīņiem. Tālāk markas iedalījums izveidojās un pieņēma sekošu veidu:

$$\begin{aligned} 1 \text{ marka} &= 2 \text{ pusmarkas} = 4 \text{ verdīņi (Vierdung)} = 8 \text{ unces} = \\ &= 16 \text{ lotes} = 32 \text{ setini} = 64 \text{ kvinteli.} \end{aligned}$$

Ikdienišķām vajadzībām ar šādu markas iedalījumu pilnīgi pietika, bet monētu kalšanai tas bija par rupju. Tāpēc 1 kvinteli vēlāk dalīja uz 4 daļām un deva šai daļai fenīņa nosaukumu. Tādā kārtā markai nu bija 256 fenīņi jeb 1 fenīņš līdzinājās $\frac{1}{256}$ markas. Zinātnieks Grote domā, ka viduslaiku sākumā nav bijis iespējams lielāku svāra smalkumu sasniegt un markas dalīšana fenīņos arī esot uz šīs pakāpes apstājusies. Svāru teknikai pamazām attīstoties, 14.g.s. 2.pusē jau redzams iedalījums - 1 fenīņš = 2 hēleri, tā kā tagad 1 marka = 512 hēleriem.

Vēlāk, kad sākās proves rēķini, izveidojās arī dažāda proves iekārta. Vācijā un Holandē aprēķini notika pēc svāra dalījuma: 1 marka = 16 lotes ā 4 kvinteli ā 4 fenīņi = 256 daļas. Francijā un citās romāņu zemēs iesakņojās citāds dalījums: 12 deniers ā 14 greni = 288 greni. 17.g.s. arī Vācijā ieviešas greni un, proti, tādā veidā, ka, atlaižot nost kvintelus un fenīņus, ļoti dalīja uz greniem.

Tākā kārtā esam izsekojuši tai pakāpenībai, kādā Romas svāra un naudas izkalšanas mārčiņa iespaidojusi Eiropā vispirms viduslaikos pieņemtās un vēlākos gados pārveidotās svāra un naudas vienības. Kādā veidā šī mēru sistēma attiecībā pret naudām nonāca viduslaiku Latvijā - tas būs redzams no turpmākā. Katrā ziņā, ja iet runa par Romas kulturas iespaidu uz mūsu materiālās kulturas apstākļiem senos gadusimteņos, tad šē iztīrztā mēru un naudas izkalšanas vienību iesakņošanās Latvijā pieskaitāma pie ievērojamākiem Romas kulturas iespaidiem. Katrā ziņā

pagaidam trūkst drošu datu, kas atļautu spriest par daudz plašākiem un tiešiem Romas kultūras sakariem ar senās Baltijas piekrastes zemēm. Jau pieminētā prof. Fr. Baloža darbā "Latvijas arheologija" (35 - 37 lp.) gan agrais dzelzslaikmets (no 6.g.s. līdz 400 g. pēc Kr.) ir citādi nosaukts par priekšromiešu posmu, bet vidējais dzelzslaikmets (no 400.-800.g.pēc Kr.) - par romiešu posmu. Tomēr, kā jau teikts, pārveidotā romiešu svara un naudas vienību sistēma, kāda netiešā veidā nonāca viduslaiku Latvijā 13.g.s., pieskaitāms pie ievērojamākiem notikumiem Baltijas un Romas saimniecisko sakaru sferā. Tam pievienojās vēl Romas naudu izrakumi atsevišķās vietās, par kuru nonākšanu līdz Baltijas jūras zemēm vēl vajadzīgi plaši pētījumi.

5. Par Latvijā atrastām arābu naudām.

=====

Baltijas jūras piekrastes zemēs, to starpā tagadējā Latvijā, ir atrasts prāvs daudzums arābu naudas gabalu no 8.-9. gadu simteņiem. Viens no pilnīgākiem šo naudu sarakstiem ir atrodams Dr. Hermana Franka rakstā "Die baltisch-arabischen Fundmünzen".¹⁾ Sakarā ar to jau labi sen kopš dienas kārtībā ir jautājumi par to, kādā kārtā arābu naudas nokļuvas Latvijā, vai tās arī šē bijušas apgrozībā, etc.? Uz visiem šiem jautājumiem līdz šim bijušas dažādas atbildes un arābu naudu jautājumu noskaidrošana joprojām turpinās.

9., 10. un 11.g.s. Eiropā turpinājās vēl beidzamās atskaņas no lielās tautu staigāšanas. Centrā no kuŗa izgāja šinī laikā staigāšana, bija Skandināvijas salu piekrastes, no kurie-

-----
1) "Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands, herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands" XVIII.Band Riga, 1908.

nes normaņi, tos sauca arī par vikingiem, brauca savās zēgel-laiivās, iebruka Irijā, Skotijā, Anglijā, Vācijā un Francijā, kā arī devās tāļos ceļojumos uz Bicanti, Arabiju etc. Ar austru-miem vikingu sakari iesākās ap 8.g.s. pēc Kr.¹⁾ Galvenām kārtām braucienos uz dienvidiem ņēmuši dalību Gotzemes, Maelar ielejas un ziemeļu apgabalu iedzīvotāji. Maelar ielejas tirdz-niecība ar dienvidiem koncentrejās līdz 1025.g. Birkas pilsētā, kuŗa atradās uz Björkö salas. Ceļš no Zviedrijas uz Konstanti-nopoli gāja caur Krieviju, pa Daugavu un Dņepru.

Tādā kārtā zviedru vikingu ceļš uz Krieviju un dienvidiem gāja caur Latviju. Daži zinātnieki pielaiž, ka vikingiem uz Daugavas bijušas pat savas pilis. Zviedru vēsturiskos piemi-nekļos iecirstie rūnu raksti liecina par to, ka vikingi tiešām braukuši caur Vidzemi un ka tiem bijuši sakari ar kuršiem, zem-gaļiem un igauņiem.

Vikingi pārdevuši arabiem zvēru ādas un dzintaru. Arabi par precēm maksājuši sudraba naudā. Zviedrijā šādu naudu at-rasts ap 36.000, bet Gotzemē, kuŗa uzplaukusi pēc Birkas sa-graušanas, vecu naudu atrasts 67.000.

Sakarā ar šo vikingu un arabu tirdzniecību, arabu naudas nonāce apgrozībā arī Latvijā. Minētais autors T.J.Arne savā grā-matā ("La Suede et l'Orient etc. p.18)ntaisa vēl tāļākus slē-dzienus un saka, jau priekš vikingu laikmeta skandinaviēši at-sevišķās grupās apdzīvojuši Baltiju, par ko liecinot skandinavu

---

1) "Mais les relations régulières avec l'Orient et les expé-ditions lointaines semblent n'avoir commencé qu'a la fin du VIII-e siecle ou vers l'an 800 environ, donc au début de l'ere des vikings.

"La Suede et l'Orient" Etudes archéologiques sur les relations de la Suede et de l'Orient pendant l'age des vikings par T.J.Arne. Upsal, 1914. Archives d'études orientales, publiées par J.A.Lundell.

priekšmetu atradumi.¹⁾ Runājot par arābu naudām, kādas atrastas uz vikingu tirdzniecības ceļiem ar austrumiem un it īpaši par tām naudām, kas attiecas uz Baltiju, T.J.Arne noraida pie augšā jau pieminētā Dr.Hermāna Franka raksta. Kas attiecas uz arābu naudu atradumiem Krievijā, tad piezīmējams, ka šajā ziņā vairāki arheoloģiski izrakumi izdarīti tur tagadējās padomju valdības laikā.

Tagad atgriezīsimies pie Dr.H.Franka raksta, kurš, kā jau teikts, ir pilnīgākais pārskats par arābu naudu izrakumiem Baltijā.

Dr.H.Franks ir uzstādījis vairākus jautājumus, uz kuriem, kā viņš aizrāda, arābu naudu izrakumi nedod pietiekošas atbildes paši par sevi. Kā arābu tirdzniecības ceļojumi savienojami ar viņu reliģozo rituālu? Kādi bijuši Ziemeļzemju tirdzniecības priekšmeti un vai to bijis tik daudz, ka par tiem iegūtas visas Zviedrijā resp. Gotzemē, Krievijā un Latvijā atrastās naudas? Dr.H.Franks taīsa slēdzienu, ka Baltijas provinces šajā vikingu un arābu tirdzniecībā bijušas tikai starpzemes ("Die baltischen Provinzen mögen ein Zwischengebiet dargestellt haben, jenseits dessen der lebhafteste Handel und die grösseren Geldumsätze erst begannen"- Die baltisch-arabischen Fundmünzen, S.425).

6. Jautājums par sevišķām latviešu naudām.

Jautājums par sevišķām latviešu naudām pieder pie grūtākiem tagadējās Latvijas naudas apgrozības vēsturē. Chronista Latviešu Indriķa darbos ir runa par ozeringiem un arī citos vēstures dokumentos ir saskatāmi priekšmeti, kuri itkā būtu kalpe-

1) "Dans la province Baltiques il y avait sans doute déjà avant l'ère des vikings des groupes épars d'une population suédoise" "La Suede et l'Orient etc." p.18.

juši par vērtības mērauklu, tomēr šie vispārējie norādījumi ir pārāk tumši un neskaidri, lai spriestu, kas īstenībā šie vērtību mērauklas priekšmeti bijuši. Bez tam jāņem vērā, ka daudzos gadījumos tiklab literatūras, kā arī citos avotos pieminētie vērtību mērauklas priekšmeti lietoti pārnestā nozīmē. Latvju dainās atrodam šādi panti:

988.
Dziedat, meitas, lustejat,
Nu iet puīši lētumā:
Diženais tēva dēls
Maksē sieku pelaviņu
Dižena mātes meita
Maksē simtu piecdesmit.
93^b.

Saprotama lieta, ka no šī panta būtu aplam taisīt slēdzienus, ka latviešiem kādreiz pelavu sieks būtu bijis par vērtību mērauklu. Tai pašai dziesmai ir varianti, kuŗos vērtību mērauklas nozīmē lietoti sekoši priekšmeti: auziņas pelaviņa, griķu sēneliņa etc. Patiesībā šē runa var vienīgi būt par kādas lietas pielīdzinājumu kādam mazvērtīgam priekšmetam, ar nolūku par to pasmieties.

Kādā dziesmā lasams:

30531.
Caunitēm, lapsiņām
Es apdaru aplociņu
Tad es viņas medīt gāju
Kad ēdiņa naudā stāv.
41^c

Arī šē gadījumā var saprast, ka caunas ēdas tiek medītas tad, kad tās der naudai ("naudā stāv"), kaut arī tikpat ticams tulkojums ir, ka caunas medī tad, kad to ēdas visdārgākās.

Tagad piegriezīsimies pie chronistu nostāstiem, kuŗos mēģināts saskatīt latviešu īpašas naudas. Par to, ka zināmi priekšmeti 8., 9., 10. un turpmākos gadusimteņos ir kalpojuši naudas vietā - šaubu never būt. Kā to jau atzīmējām, arheologiskie izrakumi un arī chronikas stāsta, ka latvieši priekš vācu ienāk-

šenas bijuši sasnieguši jau ievērojamu materialās kulturas pakāpi. Materialās kulturas uzplaukšana aizvien saistās ar darba dalīšanu ražošanā, ar dažādo prasību niansēšanos, tā tad, aizvien ar vajadzību pēc ērtiem maiņas līdzekļiem, vērtību mērauklēm.

Viduslaiku sākumā Latvijā, acīmredzot, nonāca Romas naudas kuŗas pēc šās imperijas sabrukšanas bija palikušas pāri un mazākais daļās Eiropas zemēs pirmos viduslaiku gadu desmitos kalpoja apgrozībai. Tas pats sekams par arābu naudām. Tomēr nav ne mazāko pāveidienu, kas vestu mūs uz domām, ka Romas un arābu naudas Latvijā būtu kalpojušas iekšējās naudas apgrozības vajadzībām. Labākā gadījumā tās varēja būt ārējās tirdzniecības naudas, ar kuŗām ārzemnieki maksāja vietējiem iedzīvotājiem par šejienes ražojumiem.

Neattīstītas saimnieciskās attīstības stadijās naudas iekšējās apgrozības vajadzības atvieto tieša ražojumu maiņa. Tā ir ekonomiskās dzīves pakāpe, uz kuŗas prece vēl nav atšķirta no naudas. Pielaižams, ka arī Latvijā viduslaiku sākumā pastāvēja šāda maiņa, kuŗa atļāva iztikt bez īpašiem naudas līdzekļiem.

Chronists Francis Nyenstaedt (Koehne, Zschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde, II. 2(1842) pēc Monumenta Livoniae Antiquae, II.15) raksta sekošo: 12.g.s. beigās vācu tirgotāji nolika Daugavas krastā nazi, cepures lentu un dažas adatas, lai tās pārdotu iedzīmtiem. Tad viens no vietējiem izvilka no paduses 2 (Sibirijas) vāveŗu austiņas (Grauwerksohren), kuŗās bij ielocītas mazas sidraba šķiliņas (Stifte). Lai gan vāciem šis pirkums šķitis neizdevīgs, tie bijuši ar mieru, lai pāveidētu pagānus atnest savu naudu; tāpēc senie livonieši 3 šķiliņu gabalus saukuši par ausīm (Auss), bet 2 šķiliņu gabalus par negatām

(Nagat). Pamatojoties uz jau pieminētiem chroniku nostāstiem «Latviešu konversācijas vārdnīcā» 5.burtnīcā (A.Gulbja apgādībā, Rīgā) taisīts slēdziens «Austiņas - senlatviešu nauda», piezīmējot, ka šis chronista apraksts ir ļoti ticams, jo Krievijā vēl līdz 1400.g. lietotas kūnas jeb caunādas kā maksāšanas līdzeklis, kuŗa sīkākā vienība bijusi Sibīrijas vāveru ēdīna.

Kūnu nauda. Krievijas kūnu naudas iekārta seno latviešu naudas sistēmas noskaidrošanā krīt lielā svarā. Priekš vāciešu atnākšanas krievu iespaids tagadējā Latgalē un citos apgabalos bija liels un arī vācu varas laikā Baltijā, kad pastāvēja dzīvie Hanzas sakari ar Novgorodu, tagadējās Latvijas apdzīvotājiem ar krievu naudām bija saduršanās. Bez tam šoreiz, galvenām kārtām, krīt svarā tā salīdzinošā metode pie naudas apgrozības vēstures noskaidrošanas, par kādu bija runa šā darba sākumā. Viduslaiku Latvija dzīvoja gandrīz vienados apstākļos ar Krievijas pierobežas apgabaliem (Novgorodu) un tas, ko krievu zinātnieki noskaidrojuši par naudas apgrozības apstākļiem senā Krievijā, īpaši apgabalos, par kuŗiem šē iet runa, ar zinamiem modificējumiem var būt attiecinams arī uz Latviju.

Tā tad mums sevišķa interese var būt par naudas apgrozības apstākļiem senā Novgorodā. Gr. J.J.Tolstojs ir par to uzrakstījis veselu monografiju (Гр.Ив.Ив. Толстой, Русская допетровская нумизматика, Вып. I., Монеты Великаго Новгорода. Санктпетербургъ, 1884). Savā monografijā gr.J.J.Tolstojs pēc Šoduāra atzīmē, ka 1411.g. novgorodieši izņēmuši no apgrozības kūnas (kuŗas viņš skaita par caunādām) un to vietā likuši Weisspfennige artugus un leišu grašus, bet 1420.g. (t.i.pēc 9 gadu lietošanas) arī tos izņēmuši no apgrozības, pārdodot artugus vāciešiem un iavedot sava kaluma naudu. Šoduārs vispār

atzīst zvērādu naudas lietošanu senā Krievijā, bet atzīmē arī citāda veida naudas apgrozību, blakus zvērādu naudai (dolgejas). Tā kādā Tveras lielkņaza Michaila Jaroslaviča (1305.-1308) līgumā ar Novgorodu lietots dolgeju nosaukums, pie kam dolgejas, acīmredzot, tā esot nosauktas pēc savas iegarenās formas. Vēlākos līgumos dolgeju vietā atkal gan esot lietots kūnu nosaukums, kas liekot domāt, ka kūnas un dolgejas esot viena un tā pati nauda.

12.g.s. Novgorodas kņaza Vsevoloda vēstulē kā nauda pirmo reiz minēta zvēru snukīši (мордки). Kādā Novgorodas chronikā teikts: а куны отложиха, еже есть мордки кунные.

Gr.J.J.Tolstojs atturas savā monografijā no spriedumiem par vecās Novgorodas naudas sistemu, bet pieved veselu rindu izrakstu no vecām chronikām, no kurām šie daži citāti:

- " Подъ 1122 г. купляху по ногатѣ хлѣбъ /П.С.Л., I Новг./
- " Подъ 1127 г. ржи осминка по полугривнѣ /П.С.Л., 4 Новг./
- " 1137 г. Стоя все лѣто осминка великая по 7-ми рѣзанъ
/П.С.Л., I Новг./
- " 1161 г. и купляхомъ кадку малую по 7 кунъ /П.С.Л., I Новг./
- " 1270 г. А дворянамъ твоимъ, какъ пошло, погонъ имати отъ князя по 5 кунъ, а отъ тивуна по 2 куне, а сто, княже, мыть по Суждальской земли и въ твоей волости, отъ воза имати по 2 векши."¹⁾

Tādā kārtā krievu chronikas ļoti noteikti runā par kūnām. Šo jautājumu vēl plašāk kā gr. J.J.Tolstojs ir iztīrījis V.V.Svjatlovskis (В.В. Святловскій, Происхождение денегъ и

1) Гр. Ив.Ив.Толстой, Русская допетровская нумизматика, Вып. I., Монеты Великаго Новгорода. Санктпетербургъ, 1884. Стр.9 и 10.

денежных знаков, Государственное издательство, Москва, Петроградъ 1923. Часть II. Происхождение денегъ въ Россіи. Стр. 61 - 132). Minētā darba 69.l.p. lasam sekošu kūnu ieviešanās motivējumu: "Krievu zvērādas plašos apmēros izveda uz visām zemēm, un tās bija galvenais priekšmets senkrievu tirdzniecībā ar bulgariem, arābiem u.c. no vienas puses un Bicanti, Hanzu un citām Vakareiropas zemēm - no otras. Dabīgi, ka sākās visu vērtību salīdzināšana ar to vērtību, kas bija tirdzniecības apgrozības galvenais nervs."

Zvērādu naudas hipotezes aizstāvji savos uzskatos balstas uz vispārējiem kulturvēsturiskiem faktiem, kuri apliecina, ka zvērādas vēl šobaltdien ir apgrozībā pie tautām, kas dzīvo mežainos apgabalos. Šās hipotezes aizstāvji māca, ka pastāvējusi vesela zvērādu naudas sistēma, kuras pamats bijusi caunas ēda. Par zvērādu naudas sistēmas sīkāko vienību skaitījusies vāveres ēda. Svjatlovskis arī pastāsta, ka pēc prof. S.A.Usova domām par senās Krievijas naudas vienību nevajagot vis skaitīt atsevišķu zvērādiņu, bet gan cieši sašūtu sleju no vienādām ādiņām, ar tādu aprēķinu, lai no tās pietiktu materiāla vienam apsegam, uzvalkam vai tml. No atsevišķo sašuvumu veidiem arī esot cēlušies dažādie nosaukumi - to starpā arī nogatas.

Krievu zinātnieki ir daudz pūlējušies, lai noskaidrotu čukču nostāstus par nagatām, kūnām vispār, dolgejām etc. Neraugoties uz to, pilnīgas skaidrības vēl nav nekādas. Tas pats V.V.Svjatlovskis, kura darbs iznācis tikai 1923.g., runājot par kūnām, pieved plašu literatūru un paskaidrojumu par zvērādu metalisko hipotezi.

Metalisko hipotezi jau 1818.g. uzstādīja Uspenskis:

"Var jau būt - saka Uspenskis - ka tūlīp pēc valsts nodi-

bināšanas, naudas vietā sāka lietot zvērādas vai pat to atsevišķas daļas. Bet var arī pielaist, ka chronikās minētie snuķīši, pierītes pavisam nav attiecīgo zvēru miesas daļas, kā to daudzi apgalvo, bet gan tikai monētu nosaukumi, kas cēlušies no šo zvēru vai viņu miesas daļu attēlojumiem uz tām; chronikas varbūt tikai paturējušas vecos nosaukumus, bet varbūt pat šādi bija attiecīgo monētu nosaukumi." ¹⁾

Vēl esāks savos spriedumos ir Kačenovskis (viņa grāmata "О КОЖАННХЪ ДЕНЬГАХЪ " iznākusi 1849.gadā). Kačenovskis nosauc zvērādu naudas aizstāvjus par pasaku taisītājiem. Tālāk Kačenovskis uzstāda ļoti krasu teoriju un saka, ka senās Krievijas metalnauda bijusi izgatavota no divām sudraba šķirām, kuŗas abas esot ļoti labi bijušas pazīstamas visā viduslaiku Eiropā un, proti, no baltā un melnā sudraba (argentum album un argentum nigrum). Melnais sudrabs, pēc Kačenovska domām, Krievijā saucies par kūnu (šīs ādas ir tumšas), bet baltais - par vāveri (бѣлка). Šāda atšķirība neesot pamatota tikai uz krievu valodas īpatnību. Tāda pate nosaukumu un zvērādu līdzība esot novērojama pie citām tautām. Romas monetas asperioli, kuŗas vēlāk pārgājušas uz Bicanti un kuŗu iespaids vēl šobaltdien esot novērojams pie turku monetām asperām, viduslaikos esot saukušās - aspra, asperī. Tanī pašā laikā asperiolus un aspra nozīmējot arī dzīvnieku - vāveri. Līdzīgas lietas esot novērojamas arī pie citām tautām. Un vispār, metaliskās teorijas aizstāvji pieved veselu rindu piemēru, kur tautas pašas piešķir apgrozībā esošām naudām savus nosaukumus.

Jāatzīst, ka metaliskās teorijas aizstāvji skatas uz lie-

1) Успенскій , "Опытъ повѣствованія о древностяхъ русскихъ", Харьковъ, 1818 г. стр.664.

tām ļoti reali. Tā, piemēram, neatkarīgās Latvijas laikā tautā simtņiekus sauca vienīgi par ozoliem, bet piecsimtņiekus par līdakām. Šie nosaukumi tādā mērā iesakņojās, ka tie sāka parādīties arī literatūrā. Ja nu pēc gadiem kāds bez tuvākiem paskaidrojumiem uzdurtos uz šo ozolu un līdaku nosaukumiem, tad gan mēs saprotam, cik nepareizs būtu viņš slēdziens, ka Latvijas valsts nodibināšanās sākumā kā nauda lieloti ozola blūķi un zivis. Citiem vārdiem, nostāties bez iebildumiem par vienu vai otru teoriju nav iespējams, jo praktiski te var būt visdažādākās kombinācijas.

Atgriežoties tagad pie viduslaiku Latvijas naudas apgrozības apstākļiem, jāsaka, ka zinātniekos valda tā pati spriedumu dažādība jautājumā par zvērādu naudām. Gruber's (Gruber's Chronik, in Arndt, I.78) apgalvo, ka līvi saukuši naudu par "Naud" un ka šis nosaukums vedams sakarā ar nagatas nosaukumu.

Nagatu nosaukums Vidzemes chronikā bieži nāk priekšā. Tā 1209.gadā no krieviem apsēstās Odenpā pilsētas iedzīvotāji pirkuši mieru par 400 markām nagatās ("um 400 Mark Nagaten" - Koehne, Zschrift f. Münz-, Siegel- und Wappenkunde, II., 2(1842) S.78), bet trīs gadus vēlāk Novgorodas kņazs Mstislavs prasījis samaksāt 700 markas nagatās par Warbole pilsētas (Igaunijā) apsēšanas atcelšanu. Uz izteiciena - "Mark Nagaten" pamata zinātnieks Hupels taisa slēdzienu, ka nauda īstenībā bijusi sudraba stienīši (šķilīpas), kamēr ādiņas lietotas tikai šo stienīšu uzglabāšanai.

Ozeringi. Zinātnieks Grubers (Gruver's Chronik, in Arndt, I.78) domā, ka līvu nauda bijusi - ozeringi. 50 ozeringus apsolījis kā atpirkšanas maksu 1214.g. pie Triķates sagūstītais Tēlavas virsaitis Tālivalds. "Sāmu salā 1241.gadā sods par bēr-

na noslepkavošanu bijis noteikts 3 ozeringu apmērā".¹⁾

Tomēr par ozeringu būtību un nozīmi nav skaidrības. Pastāv arī uzskats, ka ozeringi bijuši latviešu saktas. Pētnieks Arndts saka, ka ozeringi bijuši lielas sudraba sprādzes (varbūt domātas saktas.A.Z.), $\frac{1}{2}$ mārkas vērtībā un $\frac{1}{2}$ mārkas svarā, ar kurām rotājušās zemnieces. "Ztschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde" piebilst, ka Arndts gan neesot teicis, no kurienes viņš tādus uzskatus guvis. Tālāk "Ztschrift f.Münz-, Siegel- und Wappenkunde" taisa slēdzienu, ka ozeringi, acīmredzot, bijuši tikai zināma svara vienība ("Wahrscheinlich waren die Oeseringe nur ein gewisses Gewicht.")²⁾

Piezīmējams, ka par senlatviešu saktām kā rotas lietām plaši rakstījis "Latvijas Saule", mākslas un senatnes mēnešraksts, 1923. un 1924.g.gājumos. Par latviešu naudām īsus aizrādījumus atrodam arī Krūzes 1842.g. izdotā darbā "Necrolivonica" un "Latviešu konversācijas vārdnīcā".

7. Monetu apgrozība pēc 11.gadusimtena.

Chronists Francis Nyenstaedts apgalvo³⁾, ka jau pirmais Rīgas bīskāps Meinhards kalis naudu. Minētais chronists arī sakes tādu naudu redzējis, uz kuras vienā pusē bijis svētās Jumpravas Marijas attēls, bet otrā - jaunbūvēta baznīca. Vēsturnieki tomēr šo Nyenstaedta apgalvojumu apstrīd un piebilst, ka feniņš, kuru redzējis Nyenstaedts, acīmredzot, nemaz neesot

1) Koehne, "Ztschrift f.Münz-, Siegel- und Wappenkunde, II.(1842) S.78, pēc Gadebusch, Livländische Jahrbücher I., a,105 ibid 233.

2) Koehne, Ztschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde, II.2. (1842) S.78.

3) "Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde". Herausgegeben von Dr.B.Koehne, Zweiter Jahrgang, II.Heft, Berlin, 1842. S.79.

Baltijā izkalts.

Dokumentos par kaltām Rīgas naudām, turpretīm, sāk iet runa pie bīskapa Alberta (1198 - 1229) t.i. 12.g.s.beigās un 13.g.s.sākumā. Bīskaps Alberts, kā zināms, bija tas, kurš sevišķi centās nostiprināt vācu kolonistu stāvokli Baltijā. Viņš šim nolūkam nodibināja Zobenbrāļu ordeni, kurš gan vēlāk izvērtās par ievērojamu konkurentu Baltijas garīdzniecības varai.

Bīskaps Alberts šē minētās varas nostiprināšanas nolūkos ceļoja uz Romu pie pāvesta. Pēc vienas šādas atgriešanās no Romas 1211.gadā "Rīgas pilsētas labklājības interesēs" bīskaps izdeva vairākus rīkojumus, starp kuriem ievērojamākie bija sekošie: visi tirgoņi, sevišķi Gotzemes, varēja kļūgt pa Daugavi bez muitas nodokļa samaksas; visām Vidzemes ostām bija noteikt būt par brīvistām; naudas lietās bija noteikts, ka 4½ Rīgas markas fenīnos pielīdzināmas 1 Gotzemes markai sudraba.¹⁾

Par to, ka šis bīskapa Alberta rīkojums iznācis 1211.gadā vai vismaz 1212.g. sākumā, chronisti nešaubas aiz sekoša iemesla. Rīkojums līdzparakstījuši bīskapi Bartholomaeus von Paderborn un Philipp von Ratzeburg, kuri atnākuši uz Baltiju kopā ar bīskapu Albertu, bet atstājuši šejieni jau 1212.gadā.

Katrā ziņā vēsturnieki spriež, ka šinī laikā Rīgā jau izkalta nauda. Vai bīskapam Albertam uz viņa amata pilnvaru pamata bijušas tiesības izkalt Rīgā naudu vai arī tādas tiesības viņš ieguvis no pāvesta - par to zinātnieki ir neskaidrībi. Te jautājums, kā redzams, grozas ap naudas kalšanas virstiesībām, kāda lieta viduslaikos bija akuta. Šinī darbā jau agrāk

---

1) "Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde". Herausgegeben von Dr.B.Koehne, Zweiter Jahrgang, II.Heft, Berlin, 1842. S.80.

minētais autors Dr. Luschin von Ebengreuth, kuŗa grāmatas pie-
skaitamas pie autoritatīvākām jaunlaiku literatūrā par vidus-
laiku naudas apgrozību, raksta, ka naudas kalšanas virstiesī-
bas bijušas pāvestam skaitot no 1205.g., kad pāvests Inocents
III. pārmetis Aragonijas ķēniņam naudas viltošanu. No virstie-
sībām atšķiramas naudas regalijas tiesības (tīri fiskalas da-
bas), kuŗas visas fiziskās un juridiskās personas varējušas ie-
gūt vai nu nomas, dāvināšanas, pirkšanas, iekļilāšanas jeb tml.
ceļā.¹⁾

Katrā ziņā no šī raksta var pieņemt, ka arī biskāpam Al-
bertam pāvests uz savu virstiesību pamata būs naudas izkalša-
nas tiesības piešķīris, vēl jo vairāk tāpēc, ka biskāpa Alberta
rīkojumi naudas lietās iekrīt pēc viņa atgriešanās no Romas.

Zinātnieki tomēr pieņem, ka biskāpam Albertam sākumā biju-
šas tiesības izkalt naudu tikai Rigā, kas esot redzams no tā,
ka 1224.g. Vācijas ķēniņš Indriķis ar sevišķu diplomu piešķī-
ris Albertam tiesības izkalt naudu "Rīgas apgabālā, vai citur,
kur tas izrādītos par vajadzīgu".²⁾

Naudas kalšanas tiesības vēlāk differencejās, sadalīdamās
starp biskāpu, Rīgas pilsētu un ordeni. Jau pēc ordeņa nodibī-
nāšanās biskāps Alberts bija tam piešķīris 1/3 uz visām tiesī-
bām no Vidzemes. Tādā kārtā saprotams, ka ordeņam bija arī 1/3
no naudas kalšanas tiesībām. Kas zīmējas uz Rīgu, tad kādā
vēsturiskā dokumentā no 1421.g. redzams ("Zur Münzgeschichte
Livland's etc." S.90), ka virsbiskāps šinī gadā apstiprinājis

-
- 1) "Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte" Dr.A.Luschin von
Ebengreuth, Berlin, 1926, S.243.
  - 2) "Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde". Heraus-
gegeben von Dr.B.Koehne, Zweiter Jahrgang, II.Heft, Berlin,
1842. S.80.

Rīgas pilsētas tiesības, to starpā it sevišķi Rīgas pilsētas naudas kalšanas tiesības. No šī apstiprinājuma tomēr redzams, ka Rīgas pilsētai šādas tiesības piederējušas jau kopš pilsētas dibināšanas. Vienīgi Rīga šīs tiesības nav izlietojusi atsevišķi, bet kalusi naudu kopā ar virsbīskāpu.

13.g.s. naudas apgrozība Latvijā vispār. Pirms apstājamies sīkāk pie naudas izkalšanas pamatiem pēc Rīgas bīskāpu noteikumiem un pēc atsevišķo monētu veidiem un citiem rīkojumiem naudas lietās, ļoti no svara ir iepazīties ar vispārējo naudas apgrozību. Spriešanai par šo jautājumu ir uzglabājušies interesanti vēsturiski dokumenti Rīgas parādu sarakstu veidā,

Rīgas parādu grāmata izcēlusies viduslaikos sakarā ar pilsētu nozīmes pastāvīgu pieaugšanu. Tirgoņi gandrīz vienīgi bija pilsētas pārvaldē. Pilsētas un tirgoņu intereses bija identiskas. Satiksme ar ārvalstīm tomēr vēl bija nedroša, tirgotāji bija aizsargājami pret uzbrukumiem, viņu tiesības bija nodrošināmas etc. To starp citu centās panākt ar dažādām monētu konvencijām, kurās bija paredzēts izkalamo monētu tīrmetala svara. Pilsētu tirdzniecība visumā bija daudz vienkāršāka, kā mūsu dienās, tomēr tirdzniecība uz kreditu tāpat nāca priekšā. Šā kredita nodrošināšanai bija nepieciešamas sevišķas formas. Īpaši tas krita svarā Rīgai un citām lielākās Baltijas jūras piekrestes ostām, kurās jau tobrīd atradās ļoti dzīvas tirdzniecības rajonā starp rietumiem un austrumiem. Bet arī te tirdzniecība varēja lielā mērā norisināties uz kreditu. Šādos apstākļos kreditoru acis bija vērstas uz vietējo likumdošanu ar prasību, lai tā aizstāv viņu tiesības un vajadzības gadījumos nodrošina pret ļaunprātīgiem debitoriem tiesas vajāšanu.

Likumdošanas te izveidoja īpašu kreditu nodrošinājumu

veidu - saistību ierakstīšanu sevišķās parādu grāmatās. Vispirms ziņas par tēdas ieviešanu sastopamas Hamburgas likumdošanā no 1270.g. Parāda saistību ierakstīšana šādās pilsētu vestēs parādu grāmatās nodrošināja kreditoram ķīlu tiesības uz debitora mantu. Vispār zinams tas iespaids, kādu Hamburgas tiesības ir atstājušas uz Rīgas pilsētas tiesību izveidošanos. Tāpēc arī Rīgas vēsturiskos dokumentos redzams, ka Hamburgai līdzīga parādu grāmata Rīgas pilsētas rātē vesta no 1286.g.

Šie parādu grāmatas ieraksti ir interesants materials ne tikai 13.g.s. kredīta saistību veidu pētīšanā, bet arī to-reizējās naudas apgrozības izprāšanā. Vēsturiskos dokumentos attiecībā uz Rīgas parādu grāmatas ierakstiem ir sīki apstrādājis Dr.Hermann Hildebrand ("Das Rigische Schuldbuch, 1286 - 1352. Herausgegeben von Dr.Hermann Hildebrand, St.Petersburg, 1872. Commissionäre der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaft)

Svarīgākais apstākļis, kas še vispirms pastrīpojams, ka tanī laikā, uz kuŗu attiecas parādu grāmatas ieraksti, bija iespējama parādu samaksa kaltā naudā un metalā. Abi šie veidi nāk priekšā parāda saistību ierakstos. Tā, piem., kāds ieraksts no 1305.g.18.apriļa skan " Timmusche Ruto tenetur Henrico Ostinchusen VIII mrc.arg.Rigensis in argento, Pascha solvendum sibi vel suo fratri"¹⁾ vai atkal ieraksts no 1302.g.6.marta: "Lubbertus Godecumpan tenetur Hinrico Tralowen VIII mrc.et 1 fert. secundum numerum argenti, in carnibrevio(!) solvet".²⁾

Ir arī nostādīta alternative, vai nu maksāt izkaltā naudā vai nekaltā naudā. Tā ieraksts no 1303.g.11.novembra "Idem duo,

1) "Das Rigische Schuldbuch 1286 - 1352. Herausgegeben von Dr.Hermann Hildebrand, St.Petersburg, 1872. S.95.

2) Turpat - S.77.

Albertus et Dethardus, tenentur Gerhardo de Minden VI mrc. Rigensis arg. l fert. minus. Aut argentum dabunt aut L or. pro marka, pro quibus hereditatem susm posuerunt; in Martini solvent".¹⁾ Tā tad parādu var samaksāt vai izkaltā naudā vai metalā.

Kas attiecas uz atsevišķām monetām, kādas bija apgrozībā, tad par to ies tālāk runa.

Gotzemes naudas sistēmas iespaids. Runājot par Romas svara vienības izplatīšanos viduslaikos pa visu Eiropu, nācās konstatēt tās pārvērtības, kādas notikušas ar romiešu libra, un tomēr atkal vajadzēja atzīt, ka libras pamati ir meklējami arī visās šinīs ļoti tālejošās pārvērtībās. Īpaši stipri romiešu svara vienība pārveidojās, ieviesdamās ziemeļzemēs (Skandināvijas zemēs etc.). Skandināvijas zemes caur vikingu braucieniem bija tās, kas ierāva jaunu kultūras strāvu Ziemeļeiropā. Par šās Ziemeļeiropas kultūras centru, kā to konstatējām, pēc Birkas sagraušanas kļuva Visbijas pilsēta uz Gotzemes salas. No ziemeļiem ilgu laiku gāja cīņa arī pret vācu apgabaliem, tomēr šajā cīņā vācu apgabali izturēja un vēlāk vācu kolonisti nesa, savukārt, iespaidu Baltijā.

Tomēr pirmie Romas kultūras iespaidi, kurus bija uzsūkuši Gotzemes apdzīvotāji savos plašos tirdznieciskos sakaros ar dienvidiem, Latvijā ienāca no Gotzemes.

"Gotzemes naudas iekārta, par kuru, diemžēl, ļoti maz ziņams, uzskatama kā pamats vēlākai Rīgas naudai", tā raksta Dr. Hermann Hildebrand savā "parādu grāmatā".²⁾

1) "Das Rigische Schuldbuch 1286 - 1352. Herausgegeben von Dr. Hermann Hildebrand, St. Petersburg, 1872. S.7.

2) Turpat - S.XVIV. "Die Münzverhältnisse".

Kādā vēsturiskā dokumentā no 1225.g. rakstīts, ka pāvesta sūtnis bīskāps Vilhelms no Modenas ļoti noteikti uzsvēris, ka naudas izkalšanas tiesības piederot vienīgi bīskāpam un ka nauda kalama pēc Gotzemes naudas pamatiem.¹⁾ Un šajos Gotzemes naudas pamatos, kuŗi arī pārnāca uz Rīgu, ir sevišķi saskatams romiešu svaru sistēmas un reizē ar to naudas sistēmas iespaids.

Skandināvijas valstīs, kā to redzējām, romiešu mārciņa (libra) sevišķi pārveidojās - no tās pieņēma 2/3 un tad nosauca to par marku (svara marka). Tā kā romiešu mārciņā bija 12 unces, tad divas trešdaļas no tām iztaisīja 8 unces. Tikai tagad šīs unces jau dabuja jaunus nosaukumus. Interesanti bez tam vispār piezīmēt, ka sākumā lietoja svara mērus un to nosaukumus, bet vēlāk svaru mēru nosaukumi pārgāja arī uz monētu vienībām un to daļām (radās maksāšanas markas un to daļas).

Gotzemes marka dalījās 8 ērās (šis iedalījums korespondē romiešu uncēm); katra ēra - 3 artigos (šis artiga nosaukums, no kuŗa daudzkreiz mēģināts atvasināt īpašo latvisko monētu - ārtavu, kāds nosaukums arī sastopams vēsturiskos dokumentos, acīmredzot, tomēr cēlies no Ertog nosaukuma, kāds bija izplatīts Skandināvijas valstīs attiecīgai pārveidotai romiešu mārciņas daļai, skat.20.l.p.). Artigs dalījās 8 feniņos. Tādā kārtā dabujam sekošu pārskatu par Gotzemes monētu pamatiem, kuŗi pēc vēsturiskiem dokumentiem arī ņemti 13.g.s. par Latvijā

1) "Monetam antem in Civitate fieri cujuscunque formae, sit in potestate Domini Episcopi, dum tamen ejusdem bonitatis sit et ponderis, cujus est moneta Gutorum seu Gutlandiae."
"Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde",
herausgegeben von Dr.B.Koehne, Zweiter Jahrgang, II.Heft -
Zur Münzgeschichte Livland's. S.77.

izkaltās naudas paraugu:

<u>Marka</u>	<u>1</u>				
<u>Ertnings</u>	4	<u>1</u>			
<u>Ēra</u>	8	2	<u>1</u>		
<u>Artigs</u>	24	6	3	<u>1</u>	
<u>Feniņš</u>	192	48	24	8	<u>1</u>

Libekas naudas sistēmas iespaids. Rīgas naudas kalšanai par pamatu, kā to redzējam, ņēma Gotzemes monētu iekārtu. Tomēr drīz vien izrādījās, ka šejienes naudas rēķinos parādījās arī aprēķini pēc Libekas sistēmas pamatiem. Libeka dabuļa no ķeizara Fridriha II. naudas kalšanas tiesības 1226.g., bet īsā laikā šī pilsēta, pateicoties savai dzīvai tirdzniecībai, izplatīja plaši savas naudas iespaidu. 13.g.s. Libekas naudas bija plaši pazīstamas visā Ziemeļeiropā. Tāpēc arī Rīgā un Vidzemē, blakus rēķiniem Rīgas markās un ērās, parādījās aprēķini Libekas markās un to daļās. Jau pieminētā Rīgas pilsētas parādu grāmatā saistību ieraksti ļoti bieži ir Libekas naudā.

Libekas naudas pamatos bijušās markas. " Markas, kuŗas pēc Libekas naudas iekārtas bija galvenās aprēķinu monētas, sastāvēja no 16 šilingiem, bet mārciņa (talenta) bija 1 marka un viens vērdiris (ferto) jeb 20 šilingi. Šilings vienmēr dalījās uz 12 fenījiem".¹⁾

Šis Libekas naudas iekārtojums ir ļoti interesants, pieejot tam no romiešu svāra vienību un naudas iekārtas iespaida viedokļa. Jāatceras, ka Karlis Lielais bija pavēlējis izkalt (saskaņā ar Dr. Luschin von Ebengreuth datiem) no vienas

-----

1) "Zur Münzgeschichte Livland's etc." S.83.

romiešu mārciņas 240 feniņus, pie kam 12 feniņi aizvien iz-
taisījuši vienu šilingu. Tādā kārtā no mārciņas izkala 20 ši-
lingus ā 12 feniņi.

Libekas naudas sistemā redzams sekošā kārtā pārveidots
romiešu svars. Libeka, pēc Ziemeļeiropas zemju parauga, ir pie-
ņēmusi $\frac{2}{3}$ romiešu mārciņas resp. 1 marku par svāra un naudas
sistemas pamatu. Tikai 8 unču vietā tagad ir 16 šilingi, kas at-
bilst 8 svāra unču dalījūmam Ziemeļeiropas zemēs uz 16 lotēm
($\frac{1}{2}$ unces). Tikai maksāšanas markas $\frac{1}{16}$ daļa nosaukta par
šilingu.

Kā redzams, še mēs sastopamies ar jaunu markas daļu -
vērdiņu (ferto, Vierdung). Tas atbilst Gotzemes markas ieda-
lījūmam ertningos (Oertning), kas pēc būtības arī ir viens
un tas pats. Šinī pat sakarā ir interesanti arī piebilst dažus
vārdus par ortu. Tāpat kā Gotzemes ertnings un Libekas vērdiņš
bija markas ceturtdaļas, orts bija dāldera ceturtdaļa. Bet orta
parādīšanās jau ir attiecināma uz to laiku, kad apgrozībā parā-
dijās dālderis.

Libekas markas sākūmā bija pilnvērtīgas, bet tad paslikti-
najās. 1305.g. slēgts kāds līgūms starp Libeku un Hamburgu, kurā
noteikta monetu prove uz 14 (par pamatu ņemtas svāra mārciņas
16 lotes). Tomēr ar laiku šī prove vēl pasliktinājās: 1424.g.
izkaltas Libekas monetas no 11 $\frac{1}{4}$ lotīgas markas, 1432.g. -
10 lotīgas un 7 lotīgas markas. "No 14.g.simtes vidus aprēķini
pēc Libekas marku pamatiem Vidzemē izbeidzas."¹⁾

Biskāpu kaltās naudas. Biskāps Alberts bija noteicis nau-
das izkalšanu pēc Gotzemes naudas sistemas pamatiem, kāda siste

1) "Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde", herausgege-
ben von Dr. B. Koehne, Zweiter Jahrgang, II. Heft "Zur Münzge-
schichte Livland's" S. 85.

ma, savukārt, dibinājās uz markas. Marku pieņēma arī Rigā par naudas vienību, tomēr līdz Biskāpa Lindes laikiem (1509-1524) marka bija tikai aprēķina vienība. Pirmo reiz marku gabalus lika izkalt šis biskāps.¹⁾ Markas attīstības gaitā jāizšķir divi periodi: a) līdz 1424.gadam - veco marku laikmets un b) no 1424.g. - jauno marku laiks. Jauno marku ieviešana izskaidrojās ar to, ka vecās palika aizvien mazvērtīgākas. Lai to novērstu, tad 1424.g. 8.martā noslēgts starp naudas izkalšanas tiesību nesējiem subjektiem t.s. pirmais Valkas nolīgums.

Lai būtu saprotamāks šis pirmais Valkas nolīgums, ir interesanti atcerēties toreizējo Māras zemes politisko situāciju. Pēc katastrofiskās Tannenbergas kaujas (1410.), kurā poļi un leiši satrieca Vācu ordeni (zobēbrāļu ordenis pastāvēja tikai līdz 1236.g., kad pēc nelaimīgās kaujas pie Saules tas apvienojās ar Vācu ordeni, kurš tad arī valdīja Māras zemē), iesākās Baltijā jauns vēstures laikmets. Kā aktīvi vēsturiski spēki sāka darboties muižniecība un pilsoņi. Muižniecību un pilsoņus sāka respektēt pats ordenis pēc sava iespaida pazaudēšanas, lai galīgi nenodotu zemi biskāpu rokās. 1422.g.Valkā sanāca pirmais landtags, kurš arī iesāka apspriest daudzus saimnieciskus jautājumus. Un naudas jautājums bija viens no svarīgākiem, jo tās vērtība ar tīrmetala satura samazināšanos katastrofiski krita. 1424.g. tad arī naudas lietās radās pirmais Valkas nolīgums, kas ievēda jaunās markas, kuras bija četrreiz vērtīgākas (uz vienu jauno marku gāja 4 vecās).²⁾

Šis līgums arī noteica, ka parādu saistības, kādas izcēlušās

-----

1) "Zeitschrift für Münz-, Siegel-und Wappenkunde", herausgegeben von Dr.B.Koehne, Zweiter Jahrgang, II.Heft "Zur Münzgeschichte Livland's". S.94.

2) Turpat - S.92.

priekš šā līguma noslēgšanas, aprēķinamas un izpildamas pēc veco marku pamatiem, kamēr saistības, kādas radušās pēc jauno marku ieviešanas, tajās arī izpildamas. Divus gadus vēlāk nāca arī otrs Valkas nolīgums, kurš starp citu piedraudēja ar bargiem sodiem par turēšanos pie veco marku aprēķiniem. Neraugoties uz to, ilgu laiku paraleli jauno marku aprēķiniem, turpinājās rēķināšana pēc vecām (Hupel's neuen Nord.Misc. XV. XVI. 478). 15.g.s. beigās aprēķini jaunās markās tomēr galīgi izzuduši un turpinājušies vienīgi vecās.

Tagad atzīmēsim markas tālākos iedalījumus, kādi pēc jau minēto chroniku datiem atsevišķos laikmetos pastāvējuši.

Marka dalījās 4 vērđiņos (der Ferding, fertio, Ziemeļvācijas vēsturiskos dokumentos to daudzreiz sauc arī par Vierdung). Līdz jau minētam biskāpa Lindes laikam arī vērđiņš bija tikai aprēķina vienība un pirmo reiz vērđiņu gabali izkalti tikai 16.g.s. Biskāpa Alberta bruņinieku tiesībās nāk priekšā arī ērtņingi (Oertning), kas ir vienlīdzīgs ar vērđiņu.

Tālākais iedalījums ir - ērās. Gotzemes marka dalījās 8 ērās un tā kā Rīga pieņēma Gotzemes naudas sistēmas pamatus, tad jādomā, ka palika arī markas iedalījums 8 ērās. Tomēr vēsturiskos dokumentos redzams, ka 15.g.s. sākumā Rīgas marka sastāv no 48 ērām. Kādā laikā šāda pāreja notikusi, par to chronists nestāsta, bet pieņem, ka tas noticis 14.g.s.pirmos gados, kad izkaltām monetām jau bijusi tikai viena astotā daļa no viņu sākuma vērtības.¹⁾ Ēras nekad nav izkaltas un ap 1450. aprēķini ērās pavisam izzūd.

Šilingi. Biskāpa Alberta bruņinieku tiesībās ir dati, ka viena ēra sastāv no 3 šilingiem, t.i. marka sastāv no 24 ši-

1) "Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde", herausgegeben von Dr. B. Koehne. Zweiter Jahrgang, II. Heft "Zur Münzgeschichte Livland's". S. 94.

lingiem. Tā kā Gotzemes marka sākumā dalījās uz 8 ērām, bet katra ēra uz trīs artīgiem, tad pieņemams, ka biskāpa Alberta laikā 1 šilings līdzinājās 1 artīgam (artavai). Bet drīz vien - acīmredzot, to pārmaiņu dēļ, kādas notika ar monetām metāla satura ziņā - vienā markā sāka skaitīt 36 šilingus.

Šilingi arī mainījuši savus nosaukumus. Pēc kāda biskāpa Johannes Habundi rīkojuma (1418 - 1424)¹⁾ šilingi ir nosaukti par fenīgiem. Valkas nolīgums, turpretīm, nosauca šilingus par artīgiem (artavām).²⁾ Tomēr pēc zināma laika šās monetas parādījās apgrozībā atkal ar savu agrāko šilingu nosaukumu. Pārdēvēšana par artīgiem notika sakarā ar jau atzīmētiem Valkas nolīgumiem, kad pārgāja uz jaunām markām. Izskaidrojums meklējams sekošos apstākļos. Kā zināms, jaunās markas bija 4 reizes vērtīgākas par vecām. Tomēr markas iedalījumu 36 šilingos, acīmredzot, līguma slēdzēji nav gribējuši atnest un tāpēc katru jauno šilingu iedalīja 4 artīgos (artavās). Tā kā vecā marka sastāvēja no 36 šilingiem, tad tīri logiski iznāk, ka viens vecais šilings bija līdzīgs 1 jaunam artīgam. No šāda viedokļa raugoties, gan nevar būt runas par šilingu pārdēvēšanu par artīgiem (kā to atzīmējām pēc "Zschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde" II.2.S.96). Un saprotama lieta, ka šinī pašā vietā minētā atgriešanās pie vecā šilinga nosaukuma nozīmē tikdaudz, kā līdz ar monētu pasliktināšanās viņu metāla satura ziņā, jaunās markas izzuda un līdz ar to arī aprēķini jaunās markās, tā kā izzuda arī aprēķini jaunajos artīgos.

1) "Grundriss der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands" von L.Arbusov, Riga, 1908. S.286: "Johannes VI.(Ambundii) 1418. 11.VII. - 1424.16.VI."

2) "Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde", herausgegeben von Dr.B.Koehne. Zweiter Jahrgang, II.Heft. "Zur Münzgeschichte Livland's" S.96.

Artigi (artavas). Sakarā ar šilingiem minējam arī artigus un tās pārgrozības, kas ar tiem notikušas. Kā teikts, bīskapa Alberta laikā 1 šilings bija līdzīgs vienam artigam, bet ap 1400.gadu artigs bija 1/4 šilinga. Še piezīmējams vēl vienīgi kāds interesants sīkums (par ko stāsta "Zschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde" S.96) attiecībā uz Libekas feniņiem. Šinī laikā, kad notikusi pāreja uz jaunām markām, radusies arī vajadzība pēc jaunām maiņas monetām. Tad nu izkalti t.s.Libekas feniņi, pie kam katrs jaunais artigs sastāvējis no 3 Libekas feniņiem. Vēlāk, kad aprēķini jaunās markās (sakarā ar to arī jaunos šilingos un artigos) izzuduši un notikusi atgriešanās pie vecām markām, Libekas feniņi sākuši saukties par artigiem.

Feniņi. Sākumā par feniņiem saukuši katru izkaltu naudas gabalu.¹⁾ No feniņiem, kas bijuši apgrozībā pēc 15.g.s., vispazīstamākie ir jau pieminētie Libekas feniņi, kurus saukuši arī par Libekas feniņiem.

Visu kopā saņemot varam konstruēt sekošu tabeli par Rīgas markas iedalījumu dažādos laikmetos (pēc "Ztschrift f.Münz-, Siegel- und Wappenkunde", II.2.SS.97-98):

a. Rīgas markas iedalījums līdz 1422.g.

Marka	<u>1</u>					
Vērdiņš	4	<u>1</u>				
Ēra	48	12	<u>1</u>			
Šilings	36	9	3/4	<u>1</u>		
Artigs	144	36	3	4	<u>1</u>	
Feniņš	432	108	9	12	3	<u>1</u>

1) "Dieses Wort bezeichnet in Lievländischen Urkunden öfters im Allgemeinen ein geprägtes Stück Geld, ohne Rücksicht auf seinen Werth"

Hupel's neue Nord.Misc.IX.X.571.

b) Rīgas markas iedalījums no 1424 - 1450.g.

Marka	<u>1</u>			
Šilings	36	<u>1</u>		
Artigs	144	4	<u>1</u>	
Libekas feniņi	432	12	3	<u>1</u>

Piezīme. Še izzūd aprēķini ērās.

c) Rīgas markas iedalījums pēc 1450.g.

Marka	<u>1</u>			
Šilings	36	<u>1</u>		
Artigs	108	3	<u>1</u>	

Piezīme. Še, kā redzams, Libekas feniņi ir stājušies jaunās markas artigu vietā pēc tam, kad bija vispār izzuduši rēķini jaunās markās.

Ordēna kaltās naudas. Baltijā, kuŗu 13.g.s. nosauca par Māras zemi, ne tikai garīgā, bet arī laicīgā vara piederēja biskāpiem. Tomēr še nevar paiet garam Zobenbrāļu ordenim, kuŗu nodibināja biskāps Alberts 1202.g. un kuŗam ir zinami sakari ar toreizējo naudas apgrozību, tapēc ka "ordenis jau no biskāpa Alberta ieguva vienu trešdaļu no Vidzemes ar visām tiesībām, tā tad arī naudas izkalšanas tiesībām".¹⁾ Biskāps nodibināja Zobenbrāļu ordeni savas veras nostiprināšanai Māras zemē, bet drīz vien ordenis kļuva par lielu sāncensi biskāpiem; ordēna valsts (zemi tie dabuja no biskāpiem) drīz vien bija tikpat liela, cik visu četru Māras zemes biskāpu valstis kopā. Cīņas starp garīgo varu un ordeni kļuva aizvien asākas. 1452.g. orde-

1) "Zur Münzgeschichte Livland's", III. Der Orden. (Ztschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde", herausgegeben von Dr. B.Koehne. Berlin, 1842, II.4. S.208).

na mestrs Johans I. von Mengdens piespieda virsbiskāpu parakstīt t.s. Kirchholmas līgumu, kurā apsoliya dalīties ar ordeni savās tiesībās uz Rīgu un sevišķi deva zinamas tiesības uz Rīgas naudas izkalšanu. Biskāpi vairākkārt gan mēģinājuši Kirchholmas līgumu iznīcināt. Tā zinams, ka 1475.g. virsbiskāps izderījis mēģinājumu pārceļt naudas kaltuvi uz Kokumuižu (kur virsbiskāps rezidējis), bet šim nodomam pretojies ordeņa mestrs rakstīdams Rīgas magistratam, ka saskaņā ar Kirchholmas līgumu, tam ir tiesības uz zinamu daļu no Rīgas naudas. Piezīmējams, ka pēc Kirchholmas līguma Rīgas naudas tiesības bija sadalītas starp virsbiskāpu, ordeni un pilsētu līdzīgās daļās. Labu laiku biskāpi izkala naudas vieni, bet ordeņa varas sabrukumam tuvojoties - kopā ar mestru (tā zinams, ka virsbiskāpam Vilhelmam (1539 - 1563) no 1547.g. bijis ar ordeni viens monētu meistars un no 1552.g. Rīgā arī kopīgs monētu nams).

Tomēr savas naudas kalšanas tiesības ordenis nav izlietojis līdz 14.g.s. beigām. Tā tad Zobenbrāļu ordeņa laikā vispār ordeņa naudas nav izkaltas, bet gan tādas var minēt no Vācu ordeņa laikiem. Pirmās ordeņa naudas kaltas Revelē¹⁾, kur jau kopš 1265.g. Danijas ķēniņiene Margrieta bijusi ierīkojusi kaltuvi. No vienas markas tīra sudraba izkaltas 6 markas un 2 ēras fenijos. Pie tam arī šie vēsturnieki konstatē Libekas naudas sistēmas un tiesību iespaidu, jo naudas viltotāji sodīti pēc Libekas likumiem. Ordeņa monetas visumā izkaltas pēc Rīgas virsbiskāpa naudas pamatiem, izņemot kādu jaunu monētu soltingu (Soltynge), kuru izkalis ordenis (par soltingiem minēts kādā dokumentā no 1404.g., kas atrasts Karalauču arhīvā). Ordeņa nau-

1) "Zur Münzgeschichte Livland's ,III. Der Orden". (Ztschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde, herausgegeben von Dr.B.Koehne.Berlin, 1842, 2.Jahrg., IV.,S.208).

das, starp citu, kaltas arī Cēsīs.

Pēc ordeņa izbeigšanās 1561.gadā tā beidzami monetu meisteri Thomas Ramm un Christoph Ramm (dēls) palikuši virsbiskāpa dienestā (Napierski, I.c 326 pēc "Zur Münzgeschichte Livland's, das Erzbisthum Riga." Zschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde, 1842. 2.Jahrgang, 3.Heft S.450). Biskāpa dienestā iestājies arī Mārtiņš Vulfs, kurš pēc virsbiskāpijas likvidēšanas palicis Rīgas pilsētas dienestā.

Dažādas ārzemju naudas. Viduslaiku Latvijas apgrozībā pēc vēsturisko dokumentu ziņām bijušas arī dažādu sugu ārzemju naudas. Šīs ārzemju naudas nonāca apgrozībā sakarā ar plašo Hanzas pilsētu tirdzniecību. Hanzas pilsētu savienība spiedās aizvien tālāk uz austrumiem, nodibinādama jaunas nometnes - ostas, pilsētas etc. un ievēdama vācu naudas. Vēsturiskos dokumentos no 14.g.s. minēti dažādu sugu guldeņi. Tā zināms, ka 1347.g. 5½ Reinas zelta guldeņi līdzinājās vienai Rīgas markai. Biskāpa J.Lindes laikā (1509.-1524) nāk priekšā t.s.Horngulden. Savā laikā biskāps Linde un ordeņa mestrs Valters von Plettenbergs noteikuši Horngulden vērtību līdzīgu 32 šilingiem. Domā, ka Horngulden bijusi moneta ar mazu zelta saturu.¹⁾ Guldeņu ievie-

1) " Es müssen die Horngulden also geringhaltige Goldmünzen gewesen sein und vermuthen wir, dass darunter die stark mit Silber und Kupfer versetzten Gulden Johanns von Horn, Bischof von Lüttich (1484.-1505.) zu verstehen sind. Diese Goldmünzen, welche das Geschlechtswappen so wie auch den Geschlechtsnamen ihres Urhebers tragen, kamen vielleicht durch Handelsverbindungen häufig nach Livland und erhielten hier einen bestimmten, ihrem Goldwerth angemessenen Cours. Später nannte man nach ihnen auch wohl im Allgemeinen sogenannte Postulatgulden und andere geringhaltige Goldmünzen". Ztschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde, Dr.B.Koehne, 2.Jahrgang, 2.Heft. Berlin, Posen und Bromberg, 1842.

šānās apgrozībā vispār jau stāv tuvu jauniem laikiem, kad kā naudas metāls sāka kalpot zelts (pašu guldena nosaukumu izskaidro ar Gold).

8. Uz vidus- un jauno laiku robežām.

=====

Jau šā darba sākumā aizrādījām, ka naudas apgrozības ziņā mazliet nāksies atkāpties no parastā vēstures iedalījuma vidējos un jaunos laikos. Naudas vēsturē jaunos laikus var skaitīt no tiem gadiem, kad kā naudas metāls sāk parādīties zelts. Tas zināmā mērā sakrīt ar Amerikas atklāšanu, jo jau tūlīt 15.g.s. otrā pusē zelts sāka plūst no Jaunās pasaules uz Eiropu.

Latvijas naudas vēsturē viduslaiki dabīgi izbeidzas ar biskāpu un ordeņa laiku beigām, tā tad ap 16.g.s.vidu. Šinī laikā sāk apgrozībā parādīties jaunas monetas, kuras izkala poļu karaļi, zviedri un krievi. Tas ir raibs laikmets Latvijas naudas vēsturē. No šā laika skaitot naudas apgrozība ir iespiedusies latvju tautas dziesmās, kā to var viegli konstatēt pēc pievestiem daiņu materiāliem.

Apgrozībā sāk parādīties dālders. Dāldera monētu vispār var skaitīt par to, kura ievada naudas vēsturē jaunos laikus. Par paša dāldera, vēl kā sudraba monetas, izcelšanos ir šāda versija. 15.g.s. beigās un 16.g.s. sākumā, kad ķeizara Maksimiliana laikā Bohēmijas sudraba raktuvju raža strauji pieaugusi, tad arī sākts izkalt dālderus. Monetas nosaukums cēlies no kādas Bohēmijas ielejas - Joachimstal nosaukuma, jo taisni šinī ielejā ražots ļoti daudz sudraba. Pēc tam vispārējam dāldera nosaukumam sāka pievienēt priekšvārdus, lai atšķirtu šās monetas dažādās sugas: Krönungstaler, Albertustaler etc. Sevišķi populāri kļuvuši pēdējie - Alberta dālderī. Tie vispirms izkal-

ti Holandē 1598.g., kad tur valdīja Filipa II.meite Izabella un erchercogs Austrijas Alberts. Alberta dālderus kasa vispirms tirdzniecībai ar Vāciju, bet drīz vien tie tāļu izplatījās Krievijā, Vidzemē, Kurzemē, Prusijā u.c.. Dr.M.G.Paucker savā "Practisches Rechenbuch" (II.Band, Mitau 1836. S.81) raksta, ka ērzemju dāldera gabali apgrozījušies Vidzemē un Kurzemē līdz 1815.g. Bijuši arī pusdālderī un ceturtdaļdālderī; pēdējos saukuši par ortiem. Kurzemē 1 Alberta dālderis līdzinājies 20 sekseriem, bet Vidzemē - 90 grašiem.

Dālderī Latvijas naudas vēsturē. Augšā pievestie dati par monetu nosaukumiem latvju dainēs rāda, cik liela loma Latvijas naudas apgrozībā piekritusi šai monetai. Lielais dziesmu skaits, kādā atkārtojas dāldera nosaukums, pavedina uz specialu pētīšanu par šās monetas izplatīšanos dažādos Latvijas apgabalos. Sakārtojot dziesmas pēc viņu izcelšanās apgabaliem, dabu- jam sekošu pārskatu:

D ā l d e r s

(Dziesmu skaits ar dāldera nosaukumu, sadalījumā pēc apriņķiem)

V i d z e m ē.

No Rigas apriņķa	iesūtītas ar dāldera nosaukumu	51 dziesma,
" Valmieras "	" " " " " "	23 "
" Cēsu "	" " " " " "	61 "
" Valkas "	" " " " " "	41 "
" Verovas "	" " " " " "	1 "
		<u>Kopa 177 dziesmas.</u>

K u r z e m ē.

No Grobiņas apr.	iesūtītas ar dāldera nosaukumu	21 dziesma,
" Aizputes "	" " " " " "	35 "
" Kuldīgas "	" " " " " "	23 "
" Ventspils "	" " " " " "	17 "
" Talsu "	" " " " " "	28 "
" Tukuma "	" " " " " "	3 "
" Jelgavas "	" " " " " "	11 "
" Bauskas "	" " " " " "	12 "
" Jaunjelgavas "	" " " " " "	11 "
" Ilukstes "	" " " " " "	1 "
		<u>Kopa 162 dziesmas.</u>

Vidzemē un Kurzemē.

No tuvāk neapzīmētām vietām iesūtītas ar

dāldera nosaukumu 32 dziesmas

L a t g a l ē.

No Dvinskas apriņķa iesūtītas ar dāldera nosaukumu 6 dziesmas

" Rēzeknes " " " " " " 2 "

" Ludzas " " " " " " 3 "

Kopa 11 dziesmas

Pavisam kopā ..... 382 dziesmas

Šis pārskats jau dod lielākā vai mazākā mērā vispārēju ainu par dāldera izplatīšanos pa visu Latviju. Lielākas precizitātes dēļ mums tomēr jāievēro arī no atsevišķiem apgabaliem iesūtīto dziesmu skaits un par šiem skaitļiem jākorrigē dāldera izplatīšanās indeksi. Pēc attiecīgām perturbācijām dabuļam sekošu izplatīšanās indeksu tabeli:

D ā l d e r s:

Apriņķi	Vietu sk. kurās minēts dālders	Sakrātās dziesmas (simtos)	Korektīva daļījums	Izplatīšanās indeksi
Rīgas apriņķī	51	329	51 : 329 = 0,16	16
Valmieras "	23	54	23 : 54 = 0,43	43
Cēsu "	61	416	61 : 416 = 0,15	15
Valkas "	41	179	41 : 179 = 0,23	23
Verovas "	1	10	1 : 10 = 0,10	10
Grobiņas "	21	51	21 : 51 = 0,41	41
Aizputes "	35	129	35 : 129 = 0,27	27
Kuldīgas "	23	151	23 : 151 = 0,15	15
Ventspils "	17	75	17 : 75 = 0,23	23
Talsu "	28	91	28 : 91 = 0,31	31
Tukuma "	3	35	3 : 35 = 0,09	9
Jelgavas "	11	88	11 : 88 = 0,13	13
Bauskas "	12	62	12 : 62 = 0,19	19
Jaunjelgavas "	11	132	11 : 132 = 0,08	8
Ilukstes "	1	11	1 : 11 = 0,09	9
Dvinskas "	6	94	6 : 94 = 0,06	6
Rēzeknes "	2	21	2 : 21 = 0,10	10
Ludzas "	3	13	3 : 13 = 0,23	23
Nezināmi	32	188	32 : 188 = 0,17	17

Šie aprēķini nedod iespēju taisīt slēdziemus, ka dālders būtu bijis vairāk izplatīts vienā vai otrā Latvijas apgabalā. Ir iespāids, ka dālders mazāk izplatīts Latgalē (Dvinskas, Rēzeknes) un tuvu stāvošos (Jaunjelgavas, Ilukstes) apriņķos. Tomēr generalizēt šos atsevišķos faktus nedrīkst. Slēdziens, kādu no šā pētījuma par dāldera izplatīšanos var taisīt, ir vienīgi sekošais: statistiski apstrādātas ziņas par dāldera nosaukuma izplatīšanos Latvijas apriņķos rāda, ka šī moneta pēc viduslaiku naudas apgrozības laikmeta ir ieņēmusi redzamu vietu vēsturiskas Latvijas tautsaimniecībā.

Dālders tautas dziesmās minēts, kā vērtīga nauda:

12737.

Es nezinu, kas par vīzi
Šādiem tādiem pušīsiem:
Citiem naudas ne sķilīna
Dālderiem lielījās!

22^b.

vai atkal:

7583.

Dari pūru, mamulīna,
Dabus pūra dālderīti.
Ja pūriņa nedarīsi,
Ir sķilīna nedabusi.

17^a.

Vēl pievedīsim kādu dainu, kurā ļoti interesanti izpaužas dāldera dalījumi (pusdālderos un ortos):

6447.

Kad es biju jauna meita
Es trejadi kupčojos
Sēju rozēs, magonites,
Sēju āra biskreslīnus;
Par trozīti ortu ņemu,
Par magoni pūsdāldera,
Par to āra biskreslīnu
Trīs dālderī piecu marku.

400.

Tā tad sākot ar 16.g.s. dālders Latvijas naudas apgrozībā ieņem valdošo lomu, izbeigdams ar to viduslaiku Latvijas marku un to dalījumu apgrozību. -

I z l i e t o t ā l i t e r a t u r a .
=====

1. Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte des Mittelalters und der neueren Zeit von Dr.A.Luschin von Ebengreuth.
Zweite stark vermehrte Auflage mit 107 Abbildungen, München und Berlin, 1926.
2. Münzkunde und Geldgeschichte der Einzelstaaten des Mittelalters und der neueren Zeit von Dr.Ferdinand Friedensburg,
München und Berlin, 1926.
3. Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde, herausgegeben von Dr.B.Koehne. Zweiter Jahrgang, Berlin, Posen und Bromberg. 1842.
4. Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands, herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands, XVIII.Band Riga, 1908. "Die baltisch-arabischen Fundmünzen". Von Dr. Hermann Frank, SS.311 - 486.
5. "Русская допетровская нумизматика" Вып. I. Гр.Ив.Ив.Толстой
Монеты Великаго Новгорода, Санктпетербургъ, 1884.
6. "Нумизматика" Вып. I., В.К. Трутовскій, Москва, 1909.
7. Происхождение денегъ и денежныхъ знаковъ. В.В.Святловскій,
Государственное издательство 1923., Москва, Петроградъ.
8. Das Rigische Schuldbuch (1286 - 1352). Herausgegeben von Dr.Hermann Hildebrand, St.Petersburg, 1872.

9. Latvijas arhaiologija. Prof. Fr.Baloža redakcijā, Valtera un Rapas a/s. izdevums. Rigā, 1926.g.
  10. Latvju Dainas. Kr.Barona sakopojumā I.-VI.sējumi, 2.iespiedums, Rigā, 1922.g. Valtera un Rapas akciju sabiedrības izdevums.
  11. Mēksles un senātnes mēnešraksts "Latvijas Saule", 1923. - 1928.gada gājumi.
  12. Practisches Rechenbuch für inländische Verhältnisse. Von Dr.M.G.Paucker, II.Band. Handels- und Finanzrechnungen, Mitau 1836.
-

L. U.

tautsaimniecības un tieslietu zinātņu
fakultātei

stud. Alberta Zalta, mat. 1637
Dz. Rīga, Dzimušā un relatī-
-ve 31 29.

Ar šo apliecinu, ka savu iesniegto diploma
darbu „Viduslaiku Latvijas naudas attīstības
jautājumā” esmu pilnīgi patstāvīgi strādā-
stājis un ka pie šā darba uzrakstīšanas
esmu lietojis vienīgi tos avotus, kādus esmu
uzrādījis izlielotā literatūras sarakstā.

Alberts Zalts

Rīga, 15. V. 28g